

سوال

مردی روزهای یازدهم و دوازدهم ذی الحجه را روزه بوده است؛ روزهی او چه حکمی دارد؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

روزهای یازدهم و دوازدهم و سیزدهم ذی الحجه را ایام تشریق می‌نامند.

از پیامبر - صلی الله علیه وسلم - ثابت است که از روزه گرفتن این روزها نهی نموده و تنها کسانی که در حال حج تمتع یا قران هستند و هدی (یعنی قربانی) نیافته‌اند [به جای قربانی] اجازه‌ی روزه دارند.

امام مسلم (۱۱۴۱) از نُبِیْشَهِی هُذَلِی - رضی الله عنه - روایت کرده که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: **ایام تشریق روزهای خوردن و نوشیدن و ذکر الله است.**

و امام احمد (۱۶۰۸۱) از حمزة بن عمرو اسلمی - رضی الله عنه - روایت کرده که وی مردی را دید که سوار بر شتری به محل توقف مردم در منی می‌رفت و می‌گفت: **این روزها را روزه نگیرید زیرا اینها روزهای خوردن و نوشیدن است** و پیامبر - صلی الله علیه وسلم - نیز در آنجا حضور داشت. آلبانی در صحیح الجامع (۷۳۵۵) این روایت را صحیح دانسته است.

امام احمد (۱۷۳۱۴) و ابوداود (۲۴۱۸) از ابومرّة وابسته‌ی ام هانی روایت کرده‌اند که وی همراه با عبدالله بن عمرو به نزد پدرش عمرو بن العاص - رضی الله عنه - رفت، پس وی برای ایشان غذا آورد و گفت: بخور. او گفت: من روزه‌ام. عمرو گفت: بخور، این روزها، روزهایی است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - به ما دستور می‌داد تا در آن افطار کنیم و روزه نباشیم. مالک می‌گوید: و آن روزهای تشریق است. آلبانی در صحیح ابی داود آن را صحیح دانسته است.

همچنین احمد (۱۴۵۹) از سعد بن ابی وقاص - رضی الله عنه - روایت کرده که گفت: رسول الله - صلی الله علیه وسلم - به من دستور داد تا در ایام منی - یعنی ایام تشریق - ندا زنم که **اینها ایام خوردن و نوشیدن است، پس روزه‌ای در آن نیست.** محقق مسند احمد گوید: **صحیح لغیره است.**

و بخاری (۱۹۹۸) از عائشه و ابن عمر - رضی الله عنهما - روایت کرده که گفتند: در ایام تشریق اجازه‌ی روزه داده نشده مگر

برای کسی که [در حال حج باشد] و قربانی نیابد.

در این احادیث و احادیث دیگر نهی از روزهی ایام تشریق وارد شده است، به همین سبب بیشتر علما بر این رای هستند که روزه گرفتن نفل در این ایام صحیح نیست.

اما برخی از علما روزهی آن را به عنوان قضای رمضان جایز دانسته‌اند، هرچند رای صحیح عدم جواز است.

ابن قدامه - رحمه الله - در **المغنی** (۳ / ۵۱) می‌گوید:

«روزه‌ی نفل در این ایام طبق سخن اکثر علما جایز نیست، ولی از ابن زبیر نقل شده که آن را روزه می‌گرفته است. شبیه آن از ابن عمر و اسود بن یزید نقل شده و از ابی طلحه روایت کرده‌اند که تنها دو روز عید [فطر و قربان] را روزه نمی‌گرفته. ظاهراً نهی رسول الله - صلی الله علیه وسلم - از روزهی این ایام به ایشان نرسیده است، و اگر به آنان می‌رسید از آن نمی‌گذشتند.»

اما درباره‌ی روزهی فرض [رمضان] در این ایام دو روایت است: یکی اینکه جایز نیست، زیرا از روزه بودن در این ایام نهی شده، پس به روزهای عید شبیه است.

و دوم اینکه: روزهی فرض در آن صحیح است، زیرا از ابن عمر و عائشه - رضی الله عنهما - نقل است که گفته‌اند: روزهی ایام تشریق مجاز نشده مگر برای کسی که [در حال حج] قربانی نیابد. یعنی شخصی که در حال انجام حج تمتع است. این حدیث صحیح است و بخاری آن را روایت نموده. هر روزهی فرض دیگری نیز بر این قیاس می‌شود.»

اما قول مورد اعتماد در مذهب حنبلیان این است که روزهی قضای رمضان در این ایام صحیح نیست.

مراجعه کنید به: **کشاف القناع** (۲ / ۳۴۲).

حدیث عائشه و ابن عمر که پیش‌تر گذشت دال بر جواز روزه گرفتن این روز برای شخصی که در حال حج به صورت تمتع یا قران است و قربانی نیافته، می‌باشد و این مذهب مالکیه و حنابله و شافعی در قول قدیم اوست.

اما حنفیه و شافعیه روزهی آن را جایز نمی‌دانند.

مراجعه نمایید به **الموسوعة الفقیهية** (۷ / ۳۲۳).

اما رای صحیح‌تر همان رای نخست است، یعنی جواز روزهی ایام تشریق برای کسی که در حال حج قربانی نیافته.

امام نووی - رحمه الله - در **المجموع** (۶ / ۴۸۶) می‌گوید:

بدان که قول صحیح‌تر نزد اصحاب مذهب [شافعی] قول جدید است که روزهی این روز به طور کلی صحیح نیست، نه برای کسی که در حال حج تمتع است و نه برای دیگران، اما قول صحیح‌تر بر اساس دلیل، درست بودن روزه برای کسی است که در حال حج تمتع است؛ زیرا حدیثی که در جواز آن وارد شده چنانکه بیان کردیم صحیح است و صریح؛ پس از آن عدول نمی‌شود.

خلاصه‌ی پاسخ اینکه: روزهی ایام تشریق صحیح نیست، چه این روزه مستحب باشد و چه فرض، مگر برای کسی که در حال حج تمتع یا قران است، در صورتی که هدی (قربانی) نیابد.

شیخ بن باز - رحمه الله - می‌گوید: روزهی روز سیزدهم ذی الحجه چه مستحب و چه فرض جایز نیست، زیرا این روزها، روزهای خوردن و نوشیدن و یاد الله عزوجل است، و پیامبر - صلی الله علیه وسلم - از روزه گرفتن آن نهی نموده و به کسی اجازه‌ی این کار را نداده مگر برای کسی که قربانی تمتع را نیابد.

مجموع فتاوی ابن باز (۳۸۱ / ۱۵).

شیخ ابن عثیمین - رحمه الله - می‌گوید:

«ایام تشریق سه روز پس از عید قربان است. این روزها را از آنجا ایام تشریق نامیده‌اند که مردم در این روزها گوشت‌هایشان را زیر آفتاب می‌گذاشتند تا خشک شود و در صورت ذخیره خراب نشود. درباره‌ی این سه روز رسول الله - صلی الله علیه وسلم - می‌فرماید: ایام تشریق، روزهای خوردن و نوشیدن و یاد الله عزوجل است. وقتی چنین باشد، یعنی موضوع شرعی این روزها خوردن و نوشیدن و ذکر الله باشد، دیگر وقت روزه نخواهد بود و برای همین است که ابن عمر و عائشه - رضی الله عنهم - می‌گویند: اجازه‌ی روزهی ایام تشریق داده نشده مگر برای کسی که هدی نیابد یعنی برای کسی که در حال حج به صورت تمتع یا قران است، که می‌تواند این سه روز را روزه گیرد تا موسم حجش قبل از روزهی آن از دست نرود. و جز آن روزه گرفتن این سه روز جایز نیست حتی اگر روزهی دو ماه پشت سر هم بر گردن انسان باشد که در این صورت روز عید و سه روز پس از آن را افطار می‌کند و سپس روزه‌اش را ادامه می‌دهد» مجموع فتاوی ابن عثیمین (۲۰ / ۴۱۹).

بر این اساس کسی که سه روز ایام تشریق یا قسمتی از آن را بدون آنکه در حال حج تمتع یا قران باشد و قربانی نیابد روزه گیرد، باید به سبب ارتکاب کاری که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - از آن نهی نموده استغفار نماید. و اگر این روزها را به عنوان قضای روزهای رمضانش روزه گرفته برایش به حساب نمی‌آید و باید دوباره آن قضا را به جای آورد.

والله اعلم